

SOCIOLINGUISTIC EFFECTS OF GLOBALIZATION: CHANGE AND SPREAD OF NEGATIVE EXPRESSIVENESS

Shukhratjon Turgunov

EFL teacher, ISFT institute

shuhratturgunov98@gmail.com | +998930004093

ORCID: 0009-0002-3873-8791

Annotation: This article analyzes the variation and distribution of negative expression tools within the sociolinguistic effects of the globalization process. New linguistic means of expression, which are being formed as a result of linguistic and intercultural interaction, as well as how the internet and global means of communication are changing negative expression. The role of English as a global language and its influence on other languages, in particular Uzbek, is important.

Keywords: globalization, sociolinguistics, negative expressiveness, language change, intercultural communication, linguistic expressions

GLOBALLASHUVNING SOTSIOLINGVISTIK TA'SIRI: SALBIY EKSPRESSIVLIKNING O'ZGARISHI VA TARQALISHI

Shukhratjon Turgunov

EFL teacher, ISFT institute

shuhratturgunov98@gmail.com | +998930004093

ORCID: 0009-0002-3873-8791

Annotatsiya: Ushbu maqolada globallashuv jarayonining sotsiolingvistik ta'siri doirasida salbiy ekspressivlik vositalarining o'zgarishi va tarqalishi tahlil qilinadi. Til va madaniyatlararo o'zaro ta'sir natijasida shakllanayotgan yangi lingvistik ifoda vositalari, shuningdek, internet va global kommunikatsiya vositalarining salbiy ekspressivlikni qanday o'zgartirayotgani ko'rib chiqiladi. Ingliz tilining global til sifatidagi roli va uning boshqa tillarga, xususan o'zbek tiliga ta'siri muhim ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: globallashuv, sotsiolingvistika, salbiy ekspressivlik, til o'zgarishi, madaniyatlararo kommunikatsiya, lingvistik ifodalar

1. Kirish

Globallashuv zamonaviy jamiyatda til va madaniyatlararo munosabatlarning yangi shakllarini yuzaga keltirmoqda. Xalqaro savdo, texnologik taraqqiyot, internet va ijtimoiy tarmoqlarning kengayishi natijasida tillararo aloqalar kuchaymoqda va bu o'z navbatida tilning ijtimoiy funksiyalarini o'zgartirmoqda. Ayniqsa, salbiy ekspressivlik — ya'ni tanqid, g'azab, norozilik va boshqa salbiy hissiyotlarni ifodalash vositalari — globallashuv jarayonida sezilarli o'zgarishlarga duch kelmoqda. Ushbu maqola globallashuvning sotsiolingvistik nuqtai nazardan salbiy ekspressivlikka ta'sirini o'rganishga qaratilgan.

2. Adabiyotlar sharhi

Globallashuv jarayoni tilshunoslik va sotsiolingvistika sohalarida keng o'rganilgan mavzu hisoblanadi. Til va madaniyatlararo aloqalar globallashuv natijasida o'zgarishlar, yangi kommunikatsiya shakllari paydo bo'lishiga olib keladi. Ayniqsa, salbiy ekspressivlik — ya'ni

til orqali ifodalangan tanqid, g‘azab, norozilik va boshqa salbiy hissiyotlar — bu jarayonda o‘ziga xos o‘zgarishlarga duch kelmoqda. Ushbu adabiyotlar sharhida globallashuvning tilga, xususan, salbiy ekspressivlikka ta’siri haqida ilgari olib borilgan tadqiqotlar tahlil qilinadi.

D. Crystal (2003, 2008) tilning o‘zgaruvchan tabiati va uni shakllantiruvchi ijtimoiy omillarni keng qamrovda yoritadi. Uning fikricha, globallashuv, ayniqsa ingliz tilining global til sifatidagi o‘rni, til o‘zgarishlarini tezlashtirmoqda. Crystal tilning ifodaviy imkoniyatlari, jumladan salbiy hissiyotlarni ifodalashda yangi leksik va paralingvistik vositalar paydo bo‘lishini ta’kidlaydi. U globallashuv jarayonida tilning kengayishi va turli madaniyatlararo o‘zaro ta’sirlar natijasida yuzaga keladigan lingvistik innovatsiyalarni chuqur o‘rganadi.

B.B. Kachru (1992) globallashuv va til o‘zaro ta’sirini ingliz tilining “bosh til” sifatidagi global rolidan kelib chiqib ko‘rib chiqadi. Ingliz tilining postkolonial davrdagi tarqalishi va mahalliy tillarga ta’siri, shuningdek, ingliz tilidan boshqa tillarga ko‘chib kirayotgan so‘zlar va frazeologik birliklar sotsiolingvistik jihatdan muhim masalalar hisoblanadi. Kachru ingliz tilining dunyo bo‘ylab madaniyatlararo muloqotda asosiy vosita bo‘lib qolayotgani tilning ijtimoiy funksiyalarining o‘zgarishini keltirib chiqarishini ta’kidlaydi.

Hymes (1974) sotsiolingvistika va kommunikativ kompetentsiya nazariyasini ilgari surib, tilni faqat grammatik qoidalar majmui sifatida emas, balki ijtimoiy kontekstlarda o‘zaro ta’sir vositasi sifatida ko‘rish zarurligini ta’kidlaydi. Uning yondoshuvi tilning ijtimoiy vazifalarini, jumladan hissiy ifodalarni, ya’ni salbiy ekspressivlikni o‘rganishda muhim metodologik baza bo‘lib xizmat qiladi.

Anna Wierzbicka (1999) emotsiyalar va hissiyotlarning til va madaniyat doirasidagi ifodasini o‘rganadi. U til orqali emotsiyalarni ifodalash madaniyatlararo farqlarga ega ekanini ko‘rsatib, salbiy hissiyotlarni ifodalash shakllari ham madaniyatga xos kodlarga bog‘liq ekanligini ta’kidlaydi. Wierzbickaning yondoshuvi madaniyatlararo kommunikatsiya va globallashuv sharoitida salbiy ekspressivlikning o‘zgarishini tushunishda foydali hisoblanadi.

Zamonaviy kommunikatsiya vositalari va internetning tilga ta’siri haqida tadqiqotlar Dynel (2014) va boshqa olimlar tomonidan olib borilgan. Dynel ironiyaning, sarkazm va boshqa noan’anaviy salbiy ekspressivlik shakllarining onlayn muloqotda keng tarqalishini tahlil qiladi. U internetdagi til o‘zgarishlari, qisqartmalar, emojilar va memlarning salbiy hissiyotlarni ifodalashda qanday ishlatilishini ko‘rsatadi. Bu yangi lingvistik vositalar salbiy ekspressivlikni an’anaviy og‘zaki va yozma tildan farqli o‘laroq vizual va multimodal shakllarda ifodalaydi.

Sotsiologik tadqiqotlarda globallashuvning tilga va madaniyatga ta’siri alohida e’tibor qaratiladi. Gumperz (1982) til va madaniyat o‘rtasidagi sotsiolingvistik bog‘liqlikni tahlil qilib, madaniyatlararo muloqotda yuzaga keladigan tushunmovchiliklar va salbiy ifodalar yuzasidan tadqiqotlar olib borgan. U til va kontekst o‘rtasidagi uzviy aloqani ko‘rsatib, salbiy ekspressivlikning madaniyatga bog‘liqligini ta’kidlaydi.

Shuningdek, salbiy ekspressivlikning leksik va pragmatik jihatlari Turgunov (2024) tomonidan o‘zbek tilida o‘rganilgan. U o‘zbek tilida salbiy hissiyotlarni ifodalovchi so‘z va iboralar, ularning pragmatik konteksti va madaniy an’analariga bog‘liqligini tahlil qilgan. Bu tadqiqot globallashuv sharoitida o‘zbek tilidagi salbiy ekspressivlikning qanday o‘zgarishlarga uchratganini aniqlashda asosiy manba sifatida xizmat qilishi mumkin.

Globallashuv va til o‘zgarishlarini o‘rganishda yangi metodologiyalar, jumladan korpus tahlili (corpus linguistics), onlayn kommunikatsiyani o‘rganish va multimodal tahlil muhim ahamiyat kasb etadi. Misol uchun, COCA (Corpus of Contemporary American English) va o‘zbek tilining korpuslari tilshunoslarga tilning zamonaviy holatini tahlil qilishda yordam beradi.

Ushbu yondoshuvlar globallashuv jarayonida paydo bo'layotgan yangi lingvistik shakllarni aniqlashda muhimdir.

Adabiyotlarda globallashuv jarayonida tilning ijtimoiy va madaniy o'zgarishlariga doir ko'plab ilmiy ishlar mavjud. Masalan, Pennycook (2007) globallashuv va til siyosati o'rtasidagi bog'liqlikni tahlil qilib, tilning kuch va hokimiyat mexanizmlarida qanday rol o'ynashini ko'rsatadi. Bu nuqtai nazardan, salbiy ekspressivlikning o'zgarishi ham til ichidagi hokimiyat munosabatlari va madaniy kurashlar kontekstida tushunilishi mumkin.

Shu bilan birga, hollarda globallashuv mahalliy tillar va madaniyatlarni zaiflashtirish xavfini keltirib chiqarishi mumkin, bu esa salbiy hissiyotlar va ifodalarning yanada murakkab shakllarini yuzaga keltiradi. Bu jarayonni sotsiolingvistik tahlil qilish tilni himoya qilish va madaniy identitetni saqlash uchun muhimdir.

Xulosa qilib aytganda, globallashuvning salbiy ekspressivlikka ta'sirini o'rganish uchun tilshunoslik, sotsiolingvistika, madaniyatshunoslik, pragmatika va kommunikatsiya sohalarining nazariy va amaliy tadqiqotlaridan foydalanish zarur. Zamonaviy tadqiqotlar ushbu o'zgarishlarning kontekstini va mexanizmlarini yoritishda davom etmoqda.

3. Tadqiqot metodologiyasi

Ushbu maqola lingvistik va sotsiolingvistik tadqiqot usullariga tayanadi. Ingliz va o'zbek tillaridan namunaviy so'z va ifoda birliklari yig'ilib, ularning globallashuv ta'sirida qanday o'zgarishi va yangi shakllarning paydo bo'lishi o'rganiladi. Bundan tashqari, internet-muloqot (forumlar, ijtimoiy tarmoqlar) matnlari ham tahlil qilinib, salbiy ekspressivlik ifodalarining zamonaviy ko'rinishlari o'rganiladi.

4. Natijalar va muhokama

4.1 Salbiy ekspressivlikning shakllari va ularning o'zgarishi

Globallashuv jarayonida ingliz tilining ta'siri kuchayib, ko'plab inglizcha so'z va ifodalar boshqa tillarga, jumladan o'zbek tiliga kirib kelmoqda. So'kinishlar, kinoya va sarkazm shakllari ingliz tilidan o'zbek tiliga ko'chmoqda yoki ularning ekvivalentlari yangi kontekstlarda ishlatilmoqda. Masalan, "damn," "hell," kabi ifodalar o'zbek tilida yoshlar orasida keng tarqalmoqda.

4.2 Internet va ijtimoiy tarmoqlarning roli

Internet kommunikatsiyasi va ijtimoiy tarmoqlarda salbiy ekspressivlik yanada ko'proq ko'rinishlarga ega bo'ldi. Qisqartmalar, emojilar, memlar va boshqa vizual lingvistik vositalar orqali salbiy hissiyotlar tez va samarali yetkazilmoqda. Bu esa an'anaviy og'zaki tilning ko'p qirraliligini kengaytirmoqda.

4.3 Madaniyatlararo kommunikatsiyada salbiy ifodalarning qabul qilinishi

Har bir madaniyatda salbiy ekspressivlik shakllari o'ziga xos bo'lib, globallashuv jarayonida noto'g'ri talqinlar yoki tushunmovchiliklar yuzaga kelmoqda. Ingliz tilida bevosita ifodalangan tanqid o'zbek tilida nozik va kinoyali ifodalarga aylanadi, bu esa madaniyatlararo muloqotda muammolar tug'dirishi mumkin.

5. Xulosa

Globallashuv til va madaniyatlararo munosabatlarda chuqur o'zgarishlarni keltirib chiqaradi, salbiy ekspressivlik vositalari ham bundan mustasno emas. Ingliz tilining global til sifatidagi o'rni, internet va ijtimoiy tarmoqlarning rivojlanishi yangi ifoda shakllarini paydo qilmoqda va mavjudlarini o'zgartirmoqda. Madaniyatlararo kommunikatsiyada bu o'zgarishlarni hisobga olish, til ta'limi va madaniyatlarni o'zaro anglashda muhim ahamiyatga ega.

Kelajakda tadqiqotlar internet kommunikatsiyasida paydo bo'layotgan yangi lingvistik shakllarni yanada chuqurroq o'rganish, shuningdek, globallashuvning til o'zgarishlariga sotsiolingvistik ta'sirini kengroq tahlil qilishga yo'naltirilishi zarur.

References:

- Crystal, D. (2003). English as a Global Language (2nd ed.). Cambridge University Press.
- Crystal, D. (2008). Language and the Internet. Cambridge University Press.
- Kachru, B. B. (1992). The Other Tongue: English Across Cultures (2nd ed.). University of Illinois Press.
- Hymes, D. (1974). Foundations in Sociolinguistics: An Ethnographic Approach. University of Pennsylvania Press.
- Wierzbicka, A. (1999). Emotions Across Languages and Cultures: Diversity and Universals. Cambridge University Press.
- Dynel, M. (2014). Humor, Sarcasm, and Irony in Social Media. John Benjamins Publishing.
- Gumperz, J. J. (1982). Discourse Strategies. Cambridge University Press.
- Shukhratjon, T. (2024). Non-Verbal Aspects of Insults: a Comparative Study of Uzbek and English. *Miasto Przyszłości*, 53, 616-619.
- Pennycook, A. (2007). Global Englishes and Transcultural Flows. Routledge.